

جهانی‌شدن و ضرورت آموزش عمومی در تربیت شهروند جهانی Globalization and the Necessity of General Education in Global Citizenship Education

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۶/۰۴/۰۳

تاریخ دریافت مقاله: ۹۶/۰۳/۰۳

Zahra Rashidi

زهراراشیدی*

Abstract: The purpose of this study is to study the areas of global citizenship education in the curriculum of general academic courses in Iran. It is an applied research with the qualitative approach has been utilized through qualitative content analysis methodology of thematic analysis at two levels of selective documents and chapters approved by the Supreme Council of the Cultural Revolution. Note taking and check list were used to collect information and data. Descriptive and analytical methods were used for data interpretation and analysis. According to the findings of the research, the level of the issues related to globalization from the qualitative aspect, from the lesson to the lesson, has a significant degree of severity and weakness. Content is often indirectly associated with globalization and has a neutral footing. The existing approach to educating a global citizen in Iran is a combination of approaches to political, civilian, cultural transfer and neo-liberal approach. There is no distinction between globalization and internationalization.

Keywords: Global citizen, National Documents, General education.

چکیده: هدف پژوهش حاضر، مطالعه زمینه‌های تربیت شهروند جهانی در برنامه درسی درس‌های عمومی دانشگاهی ایران است. نوع تحقیق، کاربردی و با رویکرد کیفی از روش تحلیل محتوا کیفی از نوع تحلیل تماتیک (موضوعی) در دو سطح اسناد انتخابی و سرفصل‌های مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی بهره برده است. ابزار جمع‌آوری اطلاعات، تحلیل محتوا، فیش‌برداری و چک‌لیست بوده است. برای تفسیر و تحلیل داده‌ها از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. بر اساس یافته‌های پژوهش، سطح مطالب مرتبط با جهانی‌شدن از بعد کیفی، از درسی نسبت به درس دیگر از شدت و ضعف قابل توجهی برخوردار است. آنچه مسلم است اینکه بیشتر مطالب مرتبط با مؤلفه‌های جهانی‌شدن، مطالبی هستند که اغلب ارتباط غیر مستقیم دارند و از وجوه ایجابی، سلبی و خنثی، می‌توان ادعا کرد که وجه خنثی بر سایر وجوه از سنگینی محسوس برخوردار است. شمایی به دست آمده پس از تحلیل محتوای کیفی اسناد و سرفصل‌های دروس عمومی نشان می‌دهد که رویکرد موجود به تربیت شهروند جهانی در ایران تلفیقی از رویکردهای آموزش سیاسی، مدنی، انتقال فرهنگی و رویکرد نئولیبرال است. از نکات مهم در تحلیل اسناد، نبود تمایز بین جهانی‌شدن و بین‌المللی‌شدن است.

واژگان کلیدی: شهروند جهانی، اسناد فرادستی، درس‌های عمومی، آموزش عالی ایران.

*استادیار مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی (نویسنده مسئول: arashidi_md@yahoo.com)

مقدمه و طرح مسئله

در نتیجه جهانی شدن در حوزه کلان آموزش، سیمای جدیدی از مفهوم شهروندی با عنوان "شهروند جهانی" (فردی که از جهان معاصر آگاهی کافی دارد و با نقش خود آشنا است و متضمن احترام به ارزش‌ها و تنوع در امور است و توانایی مشارکت فعالانه و مسئولانه در عرصه جهانی را داشته باشد) در حال شکل‌گیری و تکامل است و نظام‌های آموزشی کشورهای مختلف را بر آن داشته تا برای آماده کردن جوانان برای کارکرد مؤثر در عصر جهانی شدن، در برنامه‌های خود تجدید نظر کنند و ارزش‌ها و مهارت‌هایی را به فراگیران بیاموزند تا بتوانند در ابعاد ملی و بین‌المللی نقش مؤثری داشته باشند. هم‌اکنون پدیده جهانی شدن به صورت یک واقعیت مهم درآمده است. عرصه رویارویی با پدیده جهانی شدن و شهروند جهانی، عرصه علم، مدیریت و تدابیر یاددهی و یادگیری است. این امر تغییر مرزهای حرفه‌ای را در آموزش عالی طلب می‌کند. دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی موظف‌اند در هزاره سوم، آموزش و تربیت شهروند جهانی را آغاز کنند تا متناسب و پاسخگوی نیازهای هزاره باشد (افتخارزاده، ۱۳۸۴، ۷). برای عقب نماندن از سیر جهانی، دانشجویان باید دانش و مهارت‌هایی را برای شهروندی مفید و مؤثر بودن در جامعه جهانی کسب کنند. شهروندان جامعه متنوع و جهانی باید بتوانند ضمن اتصال و اعتقاد به فرهنگ خودی، در عین حال در یک فرهنگ جهانی مشترک، مشارکت مؤثر داشته باشند. آموزش شهروند جهانی کسب و درک کنند و بیاموزند که چگونه زندگی آنها در جوامع فرهنگی‌شان زندگی ملل دیگر را تحت تأثیر قرار می‌دهد و چگونه رویدادهای جهانی می‌توانند بر زندگی روزمره آنها تأثیر بگذارد (شاه‌طالبی و همکاران، ۱۳۸۹، ۱۵۹). بین تمامی عناصر و خرده‌نظام‌های آموزش عالی، از برنامه‌های درسی به‌عنوان مهم‌ترین عنصر و به‌منزله قلب این نظام یاد می‌شود، زیرا نقش تعیین‌کننده و غیرقابل انکار در راستای تحقق اهداف و رسالت‌های دانشگاه‌ها ایفا می‌کنند. عدم توجه و بازبینی‌های دقیق و مداوم به برنامه‌های درسی می‌تواند از دلایل عمده نارسایی آموزش در هر جامعه‌ای باشد؛ به همین دلیل ضرورت دارد زمینه‌های لازم بررسی شود تا دانشگاه‌ها بتوانند جایگاه خود را در دنیای حاضر به‌عنوان مراکز و پایگاه‌های دانش و پژوهش و توسعه، برای تربیت شهروند جهانی حفظ کنند. با توجه به اهداف و رسالت‌های کلی آموزش عالی، جهت‌گیری‌های عمده برنامه درسی آن در چند حیطه شامل حیطه تخصصی، حیطه پژوهش و توسعه دانش، حیطه پرورش مربیان و

در نهایت حیطة عمومی مورد توجه برنامه‌ریزان درسی آموزش عالی قرار گرفته است (خاقانی‌زاده، فتحی، ۱۳۸۷، ۱۱). بررسی حیطة آموزش عمومی از آن جهت ضروری است که مختص یک موضوع از دانش بشری و رشته‌های علمی نیست و مربوط به پرورش قابلیت‌های شخصی همچون خلاقیت و توانایی‌های فکری، انتقال میراث فرهنگی و ارزش‌ها و بررسی شهروندان متعهد و مسئول است. همان‌طور که فتحی واجارگاه (۱۳۸۵) اشاره کرده است، آموزش‌های شهروندی به‌صورت کلی، تعامل بین فرد و جامعه را جهت می‌دهد و تعهد دوجانبه میان فرد و حکومت را به وجود می‌آورد؛ بدین‌سان که از یک‌سو موجب مشارکت آگاهانه فرد در فعل و انفعالات جامعه و از سوی دیگر، موجبات احترام و ایفای حقوق فردی از سوی حکومت را فراهم می‌کند (فتحی واجارگاه، ۱۳۸۵، ۹۵). این آموزش‌ها همچنین، ظرفیت‌های افراد و گروه‌ها را برای مشارکت و تصمیم‌گیری و عمل آگاهانه و مسئولانه در زندگی اجتماعی و سیاسی و اقتصادی و فرهنگی، رشد و پرورش می‌دهد. همان‌طور که کشاورز اشاره می‌کند، واسطه جهانی‌شدن، انتظارات جدیدی به‌ویژه از آموزش و پرورش رسمی و همچنین از آموزش و پرورش غیر رسمی و خارج از مدرسه شکل گرفته است و امروزه به‌واسطه سرعت و شتاب تغییرات در حوزه‌های مختلف و ایستاده شدن سرنوشت افراد، سازمان‌ها و حکومت‌ها به یکدیگر، ضروری به نظر می‌رسد که آموزش‌های شهروندی جهانی نیز در برنامه‌های درسی آموزش و پرورش جای گیرد و ساختار، اهداف و محتوای تعلیم و تربیت، متناسب با تغییرات بازنگری شود و در کنار نگاره‌های مختلف به پدیده جهانی‌شدن است (کشاورز، ۱۳۹۰، ۲۴). بنابراین همان‌طور که اشاره شد، طرح مفهوم شهروند جهانی انتظارات جدیدی را از آموزش به‌ویژه آموزش عالی برای رفع نیازهای فردی و اجتماعی در زمینه‌های مختلف نمایان می‌کند. قصد آموزش عالی، تربیت نیروی انسانی کارآمد برای نیازهای جامعه‌ای است که بازار کار، مؤسسات و نهادهایش روز به روز تحت تأثیر جریان‌های متحول‌کننده ناشی از جهانی‌شدن است؛ این امر در گرو، لحاظ کردن مهارت‌ها، دانش‌ها و نگرش‌های لازم برای پاسخ دادن منطقی و مناسب به این الزامات است. از طرفی، برنامه‌های درسی به‌عنوان مهم‌ترین عنصر و ابزار آموزش عالی برای تربیت یک چنین شهروندی، نقش تعیین‌کننده و غیرقابل انکار در راستای تحقق اهداف و رسالت‌های دانشگاه‌ها ایفا می‌کنند که با توجه به تعاریف، حیطة آموزش عمومی این نقش را بر عهده دارد. لذا شناسایی زمینه‌های تربیت شهروند جهانی در برنامه درسی

دانشگاهی، برای پرورش چنین شهروندانی، از عمده‌ترین اهداف نظام آموزشی کشورهای مختلف جهان است. از این‌رو در پژوهش حاضر، پژوهشگر بر آن است، به‌منظور پاسخگویی به سؤال کلی پژوهش (زمینه‌های تربیت شهروند جهانی در برنامه درسی دانشگاهی چیست؟) به دو سؤال زیر پاسخ دهد: ۱- بازنمایی مفهوم شهروند جهانی در مبانی نظری و ادبیات مربوط به برنامه درسی دانشگاهی چگونه است؟ ۲- بازنمایی مفهوم شهروند جهانی در اسناد و سرفصل‌های درس‌های عمومی مربوط به برنامه درسی دانشگاهی چگونه است؟ نگاهی گذرا به سابقه نظام آموزش عالی کشور و توجه به تحقیقات انجام شده در این زمینه، بیانگر این واقعیت است که آموخته‌های نظری و عملی حاصل از این آموزش‌ها در جهت پرورش شهروندان جهانی با واقعیات موجود در خصوص شهروند جهانی کشورهای پیشرفته جهان تفاوت دارد. نظام آموزش عالی در سطوح بین‌المللی و ملی، با رویکرد تلفیقی در پی تحقق بخشیدن به استعدادها بالقوه آدمی و کمک به رفع نیازمندی‌های اجتماعی است. حمدی و همکاران (۱۳۹۲) در تحقیقی عملکرد دانشگاه‌ها را در بهبود آموزش شهروندی در کلان‌شهرهای کشور ارزیابی کردند. جامعه پژوهش در این تحقیق شامل همه دانشجویان مشغول به تحصیل در دانشگاه‌های مستقر در شهر تهران بودند که تعداد ۵۰۰ نفر به‌عنوان نمونه تحقیق انتخاب شدند. نتایج حاصل از اجرای تحقیق نشان داد: مؤلفه‌های استقلال شخصی، آگاهی از مسائل جهانی، تساوی جنسیت، تنوع و چند فرهنگی، دموکراسی، صلح و حل تضادها، ارزش‌های شهری، ارزش‌های اخلاقی، آگاهی از محیط زیست، هویت ملی و وطن‌پرستی، ارزش‌های مربوط به کار و ارزش‌های خانوادگی در رتبه اول تا دوازدهم قرار دارند. دانشگاه‌ها در ایجاد زمینه‌های استقلال شخصی، آگاهی از مسائل جهانی و تساوی جنسیت از مؤلفه‌های اصلی آموزش شهروندی، بسیار عالی عمل کرده‌اند. اما در زمینه مؤلفه‌های آگاهی از محیط زیست، هویت ملی و وطن‌پرستی، ارزش‌های مربوط به کار و ارزش‌های خانوادگی، بسیار ضعیف عمل کرده‌اند. از طرفی عارفی و همکاران (۱۳۸۸) در تحقیقی، ضرورت و راه‌کارهای بهبود برنامه درسی درس‌های عمومی دوره کارشناسی را از دیدگاه دانشجویان و اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی بررسی کردند. نتایج حاکی از آن است که وجود برنامه درسی عمومی آموزش عالی از دیدگاه دانشجویان و استادان ضروری است و راه‌کارهای موضوعی - محتوایی برای بهبود برنامه درسی عمومی آموزش عالی، از اولویت بیشتری برخوردارند. در عرصه

بین‌المللی استونر و همکاران^۱ (۲۰۱۴) در تحقیقی با نام «شهروند جهانی کلیدی است برای امنیت سلامت جهانی» با تأکید بر نقش آموزش عالی به این نتایج رسیدند که اگرچه مسئولیت فردی بسیار سخت است اما به‌تنهایی مؤثر نیست. هر فرد باید خود را در جایگاه جهانی تصور کند تا به اهمیت سلامتی پی ببرد. شهروند جهانی کسی است که الف- آگاه به مسائل جهانی باشد؛ ب- مسئولیت اجتماعی را بداند و ج- مسئول شهری باشد. بنابراین سلامت فردی یک امر منحصراً فردی نیست و امری همگانی است. این مقاله ضمن معرفی سلامت جهانی با ساختار شهروند جهانی بیان می‌کند که مراکز تحصیلی سطوح بالا می‌توانند نقش مهمی را در پرورش مسئولیت شهری دانشجویان توانا داشته باشند. در تحقیق گوردون^۲ (۲۰۱۴) با عنوان «کلاس درس روابط بین‌المللی و یکپارچگی در برابر آموزش شهروند جهانی» دانشجویانی مطالعه و بررسی شده‌اند که به خارج از کشور رفتند و هزینه‌هایی را برای تحصیل پرداخت کردند و ادعا دارند که برنامه درسی‌شان بر محور تربیت شهروند جهانی مطابق با هنجارها است. نتایج حاکی از این است که در بسیاری از دانشکده‌هایی که روابط بین‌المللی دارند ما می‌توانیم مقدار بیشتری از بحث‌های دسته‌جمعی و گروهی که تجارب برون‌مرزی را اشاعه می‌دهند ایجاد کنیم و تا حدودی به اهداف یادگیری خاص تربیت شهروند جهانی نائل شویم. زیرا این اهداف خاص شهروند جهانی سبب رشد دانشجویان می‌شوند و آنها را به یک محقق تبدیل می‌سازند.

روش پژوهش

پژوهش حاضر با توجه به ماهیت ساختار پژوهش‌های کیفی و برای درک بهتر از بافت مورد مطالعه و دسترسی به داده‌های غنی‌تر از الگوی توصیفی و الگوی تحلیل محتوای کیفی از نوع تحلیل تماتیک تبعیت می‌کند. این نوع تحلیل از متعارف‌ترین و پرکاربردترین روش‌های تحلیل داده‌های کیفی است که در سایر رهیافت‌های تحلیلی نیز استفاده می‌شود. این روش مبتنی بر یافتن مفهوم در متون انتخابی و چگونگی تعریف و نمایش آنهاست. این تعاریف و بازنمایی گاه در نگاهی نخست قابل تمیز دادن نیست. از این‌رو تحلیل محتوای کیفی به‌عنوان ابزاری که به پژوهشگر کمک می‌کند تا بتواند با واکاوی مداوم متن، آنچه را در لایه‌های مختلف آن در جریان است

^۱. Stoner et al

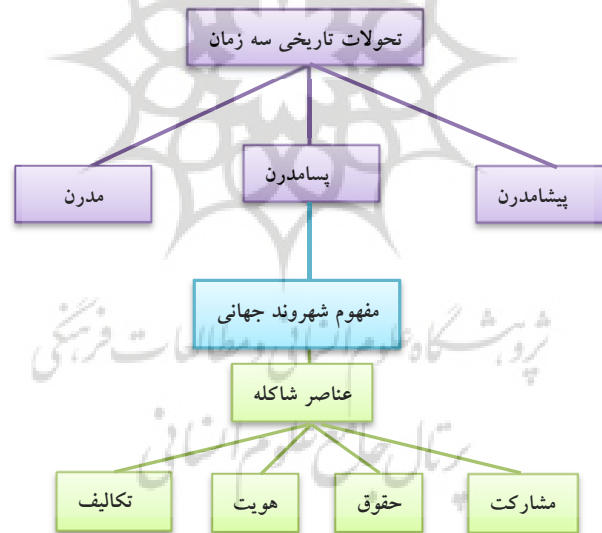
^۲. Gordon

به نمایش بگذارد، در این بخش مورد استفاده قرار گرفت تا رویکرد سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزش عالی در این حوزه مشخص شود.

یافته‌ها

به‌منظور پاسخگویی به سؤال کلی پژوهش (زمینه‌های تربیت شهروند جهانی در برنامه درسی دانشگاهی چیست؟) باید به دو سؤال زیر پاسخ داده شود: ۱- بازنمایی مفهوم شهروند جهانی در مبانی نظری و ادبیات مربوط به برنامه درسی دانشگاهی چگونه است؟ ۲- بازنمایی مفهوم شهروند جهانی در اسناد و سرفصل‌های درس‌های عمومی مربوط به برنامه درسی دانشگاهی چگونه است؟

پاسخ سؤال اول، در واقع یافته‌های به دست آمده از مروری بر مبانی و پیشینه نظری حاصل است (جدول ۱) که می‌توان با تأکید بیشتر اشاره کرد به این موضوع که مفهوم شهروند جهانی در دوره پسامدرن شکل گرفت و چهار عنصر هویت، مشارکت، حقوق و تکالیف از عناصر شاکله مهم این مفهوم است (شکل ۱).

شکل (۱) بازنمایی مفهوم شهروند جهانی در مبانی نظری

جدول (۱) خلاصه یافته‌های به دست آمده از مروری بر مبانی و پیشینه نظری پژوهش

اهداف برنامه درسی	ردیف مؤلفه	
شناخت پیامدهای توسعه پایدار	دانش	۱
آشنایی با محیط زیست و منابع طبیعی و نحوه محافظت از آن‌ها		۲
آشنایی با روش‌های مبتنی بر فناوری اطلاعات و ارتباطات		۳
آگاهی از مسائل ناشی از تنوع فرهنگی در ممالک دنیا		۴
آگاهی از هویت و مسئولیت خود نسبت به افراد در جوامع محلی و بین‌المللی		۵
درک درست از اتفاقات جهانی همگام با رشد مسائل (اجتماعی، فرهنگی، روانشناسی و سیاسی)		۶
<p>آشنایی با ویژگی‌های شهروند جهانی</p> <p>مسئولیت‌پذیری در خصوص آینده جهان از ابعاد مختلف</p> <p>توانایی انجام کار گروهی و برقراری ارتباط مؤثر</p> <p>متعهد به برابری و عدالت اجتماعی</p> <p>توانایی رفع تعارض و متعهد به صلح و مسالمت‌جویی</p> <p>متعهد به رشد و توسعه پایدار و حفظ محیط زیست</p> <p>مشارکت در اجتماع در سطح محلی، ملی و جهانی و در ابعاد گوناگون</p> <p>آگاهی و احترام به ارزش‌ها، عقاید و حقوق دیگران</p> <p>شناخت نظام‌های بین‌المللی</p> <p>دارای نگرش جهانی و دموکراتیک</p> <p>آگاهی و توانایی به‌کارگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی</p> <p>شناخت وابستگی متقابل و گرایش به تشکیل جامعه بشریت</p> <p>یادگیری برای شناختن، عمل کردن، زیستن و باهم زیستن</p> <p>دارای تفکر انتقادی، خلاقانه و عمل کردن مسئولانه در همه جنبه‌ها</p> <p>دارای عزت نفس و هویت ملی و جهانی</p>		۷

اهداف برنامه درسی	ردیف مؤلفه
آگاهی از اهمیت موضوع صلح در جهان	۸
پرورش قوه قضاوت صحیح و روحیه علمی در دانشجویان	۹
تقویت درک زیباشناختی جهان	۱۰
تقویت نگرش دموکراتیک در دانشجویان	۱۱
فراهم کردن بستر برای شرکت در بحث‌های مربوط به برابری، عدالت اجتماعی، حقوق بشر و مسائل اجتماعی	۱۲
احساس درک هویت، عزت نفس و اعتماد به اینکه مردم می‌توانند در جهان تغییر ایجاد کنند	۱۳
حساسیت و آگاهی به محیط‌های پیچیده انسانی و آمادگی برای سازگاری با سبک زندگی در جهان در حال تغییر	۱۴
تقویت احساس کمک به ایجاد جامعه‌ای مبتنی بر عدالت و پایدار در طیف وسیعی از سطوح محلی و جهانی	۱۵
احترام و ارزش‌گذاری به تنوع زبان‌ها و فرهنگ‌های جهان	۱۶
قابلیت تفکر در سطح جهانی و در نظر گرفتن مسائل از دیدگاه‌های مختلف (اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و فرهنگی)	۱۷
توانایی برقراری ارتباط و همدردی با مردم در سطح محلی و جهانی	۱۸
تقویت رهبری مؤثر، همکاری و مهارت کارگروهی	۱۹
استفاده از راهبرد حل مسئله در برخورد با چالش‌های زندگی	۲۰
مهارت استفاده از فناوری اطلاعات و کاربری آن از سوی دانشجو	۲۱
مهارت مقابله با هیجانات و استرس	۲۲
مهارت استفاده از تفکر انتقادی	۲۳
ارائه و استفاده از یک الگوی عملی و درست مصرف در همه زمینه‌ها	۲۴

پاسخ به سؤال دوم، با توجه به اینکه نگاهی به اسناد مرتبط با آموزش عالی حکایت از آن دارد که بین‌المللی شدن آموزش عالی از اهداف مهم این اسناد است. در

همین راستا توجه به کتاب‌های درسی دانشگاهی به‌عنوان یکی از ابزارهای مهم در نظام آموزش عالی می‌تواند راه را برای توسعه ساختارهای آموزشی کشور بر اساس اسناد فرادستی هموارتر کند. در این وضعیت، توجه به مفهوم شهروند جهانی و بازنمایی آن در اسناد و سرفصل‌های درسی مصوب، زیرساختی محسوب می‌شود که نیل به این هدف را ممکن می‌سازد. بر این اساس، در پژوهش حاضر از روش تحلیل محتوای کیفی از نوع تماتیک در دو سطح اسناد انتخابی و سرفصل‌های مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی، بهره گرفته شده است. جامعه مورد مطالعه شامل دو بخش است، بخشی از آن مربوط به سرفصل‌های درس‌های عمومی کارشناسی و بخش دیگر شامل اسناد فرادستی و معین است که سه سند (چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران، نقشه جامع علمی کشور، سند برنامه ششم توسعه) به‌صورت نمونه هدفمند و با توجه به هدف پژوهش برای مطالعه انتخاب شده است.

۱- تحلیل محتوای کیفی سرفصل‌های مصوب درس‌های عمومی

جهانی‌شدن، مؤلفه‌ها و محورهای بنیادین مختلفی دارد اما با توجه به اولویت‌ها و نیازهای جهانی‌شدن و تلاش و ضرورت‌های موجود در این حوزه، در مجموع محورهایی که در این ارزیابی مطمح نظر بوده به‌طور کلی شامل موارد ذیل است. بدیهی است موارد ذکر شده مبتنی بر ادبیات پژوهش بوده و بر اساس نقشه مفهومی حاصل آمده از این ادبیات وسیع، طرح شده است. درواقع تلاش شده است تا سرفصل‌های مصوب بر اساس محورهای ارائه شده بررسی و چگونگی بازنمایی این محورها در سرفصل‌های مصوب به‌دقت تحلیل شوند (جدول ۲).

ویژگی‌های جهانی‌شدن مستخرج از (جدول ۱)

- مسئولیت‌پذیری و پذیرش تکالیف در خصوص آینده جهان از ابعاد مختلف
- توانایی انجام کار گروهی و برقراری ارتباط مؤثر
- متعهد به برابری و عدالت اجتماعی
- توانایی رفع تعارض و متعهد به صلح و مسالمت‌جویی
- متعهد به رشد و توسعه پایدار و حفظ محیط زیست
- مشارکت در اجتماع در سطح محلی، ملی و جهانی و در ابعاد گوناگون
- آگاهی و احترام به ارزش‌ها، عقاید و حقوق دیگران
- شناخت نظام‌های بین‌المللی
- دارای نگرش جهانی و دموکراتیک

- آگاهی و توانایی به‌کارگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی
- شناخت وابستگی متقابل و گرایش به تشکیل جامعه بشریت
- یادگیری برای شناختن، عمل کردن، زیستن و باهم زیستن
- دارای تفکر انتقادی، خلاقانه و عمل کردن مسئولانه در همه جنبه‌ها
- دارای عزت نفس و هویت ملی و جهانی

جدول (۲) تحلیل محتوای کیفی سرفصل‌های درس‌های عمومی

ارزیابی سرفصل‌های مصوب درس‌های عمومی		
ویژگی‌های شهروند جهانی	سرفصل	نام درس
درس آیین زندگی (اخلاق کاربردی)		
متعهد به برابری و عدالت اجتماعی	پذیرش موازین اخلاقی اسلامی درباره مسائل فردی و اجتماعی	۱
کارگروهی	اخلاق کار و معیشت با اشاره به کارگروهی	۲
مسئولیت‌پذیری	اخلاق معاشرت با اشاره به اخلاق شهروندی و مسئولیت‌پذیری...	۳
آگاهی و احترام به ارزش‌ها و حقوق دیگران	اخلاق دوستی و رفاقت با اشاره به وظایف و حقوق دوستان در قبال یکدیگر...	۴
محیط زیست و توسعه پایدار	اخلاق محیط زیست با اشاره به آداب تعامل انسان با محیط زیست و راه‌حل‌های اخلاقی مشکلات زیست‌محیطی	۵
درس حقوق اجتماعی و سیاسی در اسلام		
عدالت اجتماعی	عدالت	۱
دموکراسی	آزادی تفکر و عقیده	۲
دموکراسی	آزادی بیان و قلم	۳
آگاهی و احترام به ارزش‌ها، عقاید و حقوق دیگران	انتخاب شغل و مسکن	۴
متعهد به برابری و عدالت اجتماعی	حق امنیت و عدالت اجتماعی	۵
شناخت نظام‌های بین‌المللی	حقوق و روابط بین‌الملل در اسلام	۶

ارزیابی سرفصل‌های مصوب درس‌های عمومی		
ویژگی‌های شهروند جهانی	سرفصل	نام درس
درس آشنایی با قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران		
آگاهی و احترام به ارزش‌ها، عقاید و حقوق دیگران	حقوق	۱
دموکراسی	آزادی‌های عمومی	۲
شناخت نظام‌های بین‌المللی	سیاست خارجی	۳
درس انسان در اسلام		
دموکراسی و مسئولیت‌پذیری	آزادی و مسئولیت انسان	۱
درس اندیشه سیاسی امام خمینی (ره)		
مشارکت در اجتماع در سطح محلی، ملی و جهانی و در ابعاد گوناگون	احزاب و گروه‌ها و مشارکت سیاسی	۱
شناخت نظام‌های بین‌المللی	اصول و مبانی سیاست خارجی	۲
شناخت نظام‌های بین‌المللی	نظام بین‌الملل	۳
متعهد به برابری و عدالت اجتماعی	عدالت اجتماعی	۴

ارزیابی سرفصل‌های مصوب درس‌های عمومی		
نام درس	سرفصل	ویژگی‌های شهروند جهانی
<p>درس زبان خارجی</p> <p>درس زبان خارجی با هدف «کسب مهارت در خواندن و درک مفاهیم متون خارجی به‌منظور آماده کردن دانشجو برای فراگرفتن متون نیمه‌تخصصی» که دارای ۸ بند است، ارائه شده است. همان‌گونه که جهانی‌شدن با گسترش زبان متعلق به گفتمان غالب همراه است، فراگیر شدن یک زبان متعلق به گفتمان غالب نیز به گسترش روند جهانی‌شدن در چهارچوب خواسته‌ها و علائق صاحبان آن گفتمان ارتباط دارد و این همان پدیده‌ای است که امروزه به‌طور خاص در خصوص زبان انگلیسی یعنی زبانی که در اکثر قریب به‌اتفاق جوامع در حال یافتن جایگاهی برجسته است، کاملاً مشهود است. با نگاهی به اسناد و برنامه‌های موجود جامعه ایران درمی‌یابیم که این موضوع با وجود اهمیت و تناسب آن با نیازهای راهبردی جامعه، کماکان مغفول مانده و نه‌تنها سیاست یا برنامه‌ای مجزا و کارآمد در این خصوص تهیه و تدوین نشده است (احمدی‌پور، ۱۳۸۷ و حداد نارافشان و یمینی^۱، ۲۰۱۱). به نقل از آقاگل‌زاده و داوری)، بلکه اسناد فرادستی که به نحوی گذرا به مقوله زبان انگلیسی توجه کرده‌اند نشان‌دهنده ضعف‌ها، ناهماهنگی‌ها و تعارض‌های جدی است (کیانی و همکاران^۲، ۲۰۱۰). به نقل از آقاگل‌زاده و داوری).</p> <p>نکته:</p> <p>در کنار درس‌هایی که در حوزه سرفصل‌های مصوب درس‌های عمومی به آنها اشاره شد، تعدادی از درس‌های عمومی هستند که مفهوم شهروند جهانی در آنها دیده نشده است؛ زیرا به لحاظ محتوا و هدف با این مفهوم سروکاری ندارند. این درس‌ها عبارت‌اند از درس آشنایی با قرآن کریم، روخوانی قرآن کریم، تنظیم خانواده، وصیت‌نامه امام، تربیت بدنی، فارسی، انقلاب اسلامی ایران، اندیشه اسلامی ۱ و ۲، فلسفه اخلاق، تاریخ صدر اسلام، تاریخ و فرهنگ و تمدن اسلامی، عرفان عملی در اسلام.</p>		

۲- تحلیل محتوای کیفی اسناد قانونی منتخب و مرتبط با مفهوم شهروند جهانی در آموزش عالی

همان‌طور که پیش از این توضیح داده شد، ۳ سند (چشم‌انداز ۲۰ ساله ایران، نقشه جامع علمی کشور، سند برنامه ششم توسعه) به‌صورت نمونه هدفمند از بین انواع اسناد مربوط به آموزش به دلایل ذکر شده، انتخاب شدند که بیشترین ارتباط را با

^۱ . Haddad Narafshan & Yamini

^۲ . Kiani et al

هدف پژوهش حاضر دارند. این اسناد نیز بر مبنای محورهای ارائه شده در تبیین مفهوم شهروند جهانی بررسی شدند. نگاه به قوانین فوق می‌تواند این سؤال را به ذهن متبادر سازد که این قوانین هم‌سطح نیستند؛ به‌عنوان مثال سند چشم‌انداز، یک قانون کلی و سایر قوانین در سطحی جزئی‌تر قرار می‌گیرند. اما واقعیت آن است که بافت آموزش عالی ایران از مجموع قوانین فوق تشکیل شده که در شکل کلان و خرد خود واقعیت‌های آن را شکل می‌دهند. از سوی دیگر نمی‌توان فضایی عقلایی را تصویر کرد که در آن سیاست خرد و کلان و قوانینی که برای آنها تصویب می‌شود هریک سمت و سوی جداگانه‌ای داشته باشند. سیاست‌ها و قوانین خرد برای اجرایی کردن قوانین کلان طراحی شده و به‌تبع باید با آنها هم سو و هم‌جهت باشند. بر اساس یافته‌های پژوهش، سطح مطالب مرتبط با جهانی‌شدن از بعد کیفی، از درسی نسبت به درس دیگر و از سندی نسبت به سند دیگر از شدت و ضعف قابل توجهی برخوردار است. آنچه مسلم است اینکه بیشتر مطالب مرتبط با مؤلفه‌های جهانی‌شدن، مطالبی هستند که اغلب ارتباط غیر مستقیم به مؤلفه‌های جهانی‌شدن دارند و از وجوه ایجابی، سلبی و خنثی، می‌توان ادعا کرد که وجه خنثی بر سایر وجوه از سنگینی محسوس برخوردار است. شمای به دست آمده پس از تحلیل محتوای کیفی اسناد و سرفصل‌های درس‌های عمومی نشان می‌دهد که، رویکرد موجود به تربیت شهروند جهانی در ایران تلفیقی از رویکردهای آموزش سیاسی، مدنی، انتقال فرهنگی و رویکرد نئو لیبرال است. در بخش‌هایی از سرفصل‌های اسناد و درس‌ها به مؤلفه‌هایی مانند عدالت، آزادی و امنیت، حقوق و روابط بین‌الملل و غیره اشاره شده که از جمله واژه‌های مبهم و بحث‌برانگیز هستند. تعریف این مؤلفه‌ها به‌ویژه عدالت و آزادی و امنیت که مفاهیمی انتزاعی هستند، می‌تواند بسیار سلیقه‌ای بوده و از فردی به فرد دیگر تغییر کند. در حالی که از مهم‌ترین وظایف برنامه درسی، شفافیت و پرهیز از تکثر و رویکردهای متفاوت است. از یافته‌های اسناد چنین برمی‌آید که مفاهیم و مفروضات، که هریک به یک «عنوانی» خوانده می‌شوند، با حفظ صورت به جامعه ایرانی وارد می‌شود که این ورود خود در اثر عوامل گوناگونی چون مناسبات علمی، ارتباطات اینترنتی، ماهواره‌ای و غیره اتفاق می‌افتد؛ اما این عناوین در ایران تنها با حفظ صورت وارد شده‌اند و در جامعه ایرانی مفهوم جدیدی به خود می‌گیرند. یکی از نکات مهم و قابل توجه در تحلیل اسناد، نبود تمایز بین جهانی‌شدن و بین‌المللی شدن است. در حالی که جهانی‌شدن زیرساختی برای بین‌المللی شدن است. بر اساس،

اسناد بالادستی و چشم‌اندازهای مختلف در امر تعلیم و تربیت آموزش باید شهروند جهانی با هویت اسلامی - ایرانی تربیت کند (جدول ۳).

جدول (۳) تحلیل اسناد قانونی منتخب و مرتبط با مفهوم شهروند جهانی در آموزش عالی

اسناد قانونی منتخب و مرتبط برای تحلیل مفهوم شهروند جهانی در آموزش عالی		
نام یا شماره ماده قانونی	متن ماده قانون	ویژگی‌های شهروند جهانی
سند چشم‌انداز ۱۴۰۴		
صفحه اول	ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه، با هویت اسلامی و انقلابی، الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌المللی جامعه ایرانی و در افق این چشم‌انداز چنین ویژگی‌هایی خواهد داشت	<ul style="list-style-type: none"> ✓ شناخت نظام‌های بین‌المللی ✓ هویت ملی و جهانی ✓ توسعه‌یافتگی
صفحه اول	برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی	<ul style="list-style-type: none"> ✓ آگاهی و توانایی به‌کارگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی ✓ مشارکت در اجتماع در سطح محلی، ملی و جهانی و در ابعاد گوناگون ✓ توانایی انجام کار گروهی و برقراری ارتباط مؤثر
صفحه اول	امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه‌جانبه و پیوستگی مردم و حکومت	<ul style="list-style-type: none"> ✓ توانایی انجام کار گروهی و برقراری ارتباط مؤثر ✓ مشارکت در اجتماع در سطح محلی، ملی و جهانی و در ابعاد گوناگون ✓ دارای نگرش جهانی و دموکراتیک

اسناد قانونی منتخب و مرتبط برای تحلیل مفهوم شهروند جهانی در آموزش عالی		
ویژگی‌های شهروند جهانی	متن ماده قانون	نام یا شماره ماده قانونی
<ul style="list-style-type: none"> ✓ متعهد به رشد و توسعه پایدار و حفظ محیط زیست ✓ متعهد به برابری و عدالت اجتماعی ✓ توانایی رفع تعارض و متعهد به صلح و مسالمت‌جویی ✓ یادگیری برای شناختن، عمل کردن 	<p>برخوردار از سلامت، رفاه، امنیت غذایی، تأمین اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد، نهاد مستحکم خانواده، به دور از فقر، تبعیض و بهره‌مند از محیط زیست مطلوب</p>	صفحه دوم
<ul style="list-style-type: none"> ✓ دارای تفکر انتقادی، خلاقانه و عمل کردن مسئولانه در همه جنبه‌ها ✓ یادگیری برای شناختن، عمل کردن، زیستن و با هم زیستن ✓ دارای عزت نفس و هویت ملی و جهانی ✓ مشارکت در اجتماع در سطح محلی، ملی و جهانی و در ابعاد گوناگون ✓ توانایی انجام کار گروهی و برقراری ارتباط مؤثر ✓ مسئولیت‌پذیری در ابعاد مختلف ✓ متعهد به برابری و عدالت اجتماعی ✓ توانایی رفع تعارض و متعهد به صلح و مسالمت‌جویی 	<p>فعال، مسئولیت‌پذیر، اشارگر، مؤمن، رضایت‌مند، برخوردار از وجدان کاری، انضباط، روحیه تعاون و سازگاری اجتماعی، متعهد به انقلاب و نظام اسلامی و شکوفایی ایران و مفتخر به ایرانی بودن</p>	صفحه دوم

اسناد قانونی منتخب و مرتبط برای تحلیل مفهوم شهروند جهانی در آموزش عالی		
نام یا شماره ماده قانونی	متن ماده قانون	ویژگی‌های شهروند جهانی
صفحه دوم	دست یافته به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقاء نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل	<ul style="list-style-type: none"> ✓ یادگیری برای شناختن، عمل کردن، زیستن و باهم زیستن ✓ شناخت نظام‌های بین‌المللی ✓ آگاهی و توانایی به‌کارگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی
صفحه دوم	الهام‌بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم‌سالاری دینی، توسعه کارآمد، جامعه‌ی اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی، تأثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی (ره)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ توانایی انجام کار گروهی و برقراری ارتباط مؤثر ✓ توانایی رفع تعارض و متعهد به صلح و مسالمت‌جویی ✓ شناخت وابستگی متقابل و گرایش به تشکیل جامعه بشریت ✓ یادگیری برای شناختن، عمل کردن، زیستن و باهم زیستن ✓ دارای تفکر انتقادی، خلاقانه و عمل کردن مسئولانه در همه جنبه‌ها ✓ دارای نگرش جهانی و دموکراتیک ✓ آگاهی و احترام به ارزش‌ها، عقاید و حقوق دیگران

اسناد قانونی منتخب و مرتبط برای تحلیل مفهوم شهروند جهانی در آموزش عالی		
ویژگی‌های شهروند جهانی	متن ماده قانون	نام یا شماره ماده قانونی
<ul style="list-style-type: none"> ✓ دارای عزت نفس و هویت ملی و جهانی ✓ دارای نگرش جهانی و دموکراتیک ✓ شناخت وابستگی متقابل و گرایش به تشکیل جامعه بشریت ✓ دارای تفکر انتقادی، خلاقانه و عمل کردن مسئولانه در همه جنبه‌ها ✓ یادگیری برای شناختن، عمل کردن، زیستن و باهم زیستن 	دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت	صفحه دوم
نقشه جامع علمی کشور		
آگاهی و احترام به ارزش‌ها، عقاید و حقوق دیگران	علم و فناوری کمال‌آفرین، توانمندساز، ثروت‌آفرین و هماهنگ با محیط زیست و سلامت معنوی و جسمی و روانی و اجتماعی آحاد جامعه	فصل اول ارزش ۷
دموکراسی	تعامل فعال و الهام‌بخش با محیط جهانی و فرآیندهای توسعه علم و فناوری در جهان	فصل اول ارزش ۹
شناخت نظام‌های بین‌المللی	اخلاق‌محوری، تقدم مصالح عمومی بر منافع فردی و گروهی، تقویت روحیه تعاون و مشارکت و مسئولیت‌پذیری آحاد جامعه علمی و نهادهای مرتبط با آن	فصل اول ارزش ۱۰
دموکراسی و مسئولیت‌پذیری	<ul style="list-style-type: none"> • توانا در تولید و توسعه علم، فناوری و نوآوری و به‌کارگیری دستاوردهای آن • پیشتاز در مرزهای دانش و فناوری با مرجعیت علمی در جهان 	فصل دوم سرفصل چشم‌انداز علم و فناوری در افق ۱۴۰۴

اسناد قانونی منتخب و مرتبط برای تحلیل مفهوم شهروند جهانی در آموزش عالی		
نام یا شماره ماده قانونی	متن ماده قانون	ویژگی‌های شهروند جهانی
فصل دوم اهداف کلان نظام علم و فناوری	<ul style="list-style-type: none"> • استقرار جامعه دانش‌بنیان، عدالت محور و برخوردار از انسان‌های شایسته، فرهیخته و نخبه برای احراز مرجعیت علمی در جهان؛ • تعمیق و گسترش آموزش‌های عمومی و تخصصی همراه با تقویت اخلاق، آزاداندیشی و روحیه خلاقیت در آحاد جامعه، به‌ویژه نسل جوان؛ • گسترش همکاری‌های علمی و فناوری با مراکز معتبر علمی بین‌المللی 	مشارکت در اجتماع در سطح محلی، ملی و جهانی و در ابعاد گوناگون
فصل دوم اهداف بخشی نظام علم و فناوری و نوآوری کشور	<ol style="list-style-type: none"> ۱. دستیابی به سطح مناسب دانش عمومی افراد جامعه و حذف بی‌سوادی؛ ۲. پوشش کامل دوره تحصیلات آموزش عمومی؛ ۴. دستیابی به سطح دانش و مهارت نیروی کار کشور متناسب با استانداردهای جهانی و در راستای پاسخگویی به نیازهای جامعه و بازار کار داخلی و بین‌المللی؛ ۵. کسب رتبه نخست در رتبه‌بندی دانشگاه‌های جهان اسلام و احراز جایگاه شاخص در بین دانشگاه‌های جهان 	شناخت نظام‌های بین‌المللی
۲-۴ کمیته‌های مطلوب اهم شاخص‌های کلان علم و فناوری کشور، با عنوان ۷. مشارکت بین‌المللی	<ul style="list-style-type: none"> • تعداد مقاله‌های مشترک با کشورهای دیگر • تعداد پژوهش‌های بین‌المللی مشارکتی • تعداد حوزه‌های علمی جدیدالتأسیس کشور برای نخستین بار در جهان • تعداد دانشمندان عضو برجسته و مؤثر در مدیریت مجامع بین‌المللی • تعداد سخنرانان مدعو و اعضای کمیته‌های علمی و راهبری همایش‌های معتبر بین‌المللی • تعداد مقاله‌های بسیار پر استناد • تعداد دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی که در رتبه‌بندی جهانی جزء ۱۰ درصد بهترین مراکز هستند • میزان جذب دانشجویان و متخصصان دیگر کشورها 	شناخت نظام‌های بین‌المللی

اسناد قانونی منتخب و مرتبط برای تحلیل مفهوم شهروند جهانی در آموزش عالی		
نام یا شماره ماده قانونی	متن ماده قانون	ویژگی‌های شهروند جهانی
فصل چهارم راهبرد اول ۴-۱ (راهبردهای کلان توسعه علم و فناوری) راهبرد کلان ۹	<ul style="list-style-type: none"> • تعامل فعال و اثرگذار علمی و فناوری با کشورهای دیگر به‌ویژه کشورهای منطقه و جهان اسلام 	<p>متعهد به برابری و عدالت اجتماعی</p>
<ul style="list-style-type: none"> • ۲-۴ راهبردها و اقدامات ملی متناسب با راهبردهای کلان توسعه علم و فناوری در کشور 	<p>راهبرد کلان ۹</p> <ul style="list-style-type: none"> • تعامل فعال و اثرگذار علمی و فناوری با کشورهای دیگر به‌ویژه کشورهای منطقه و جهان اسلام • توسعه زبان فارسی به‌عنوان یکی از زبان‌های علمی در سطح جهان؛ • توسعه و تقویت شبکه‌های مناسبات ملی و فراملی دانشمندان و پژوهشگران و همکاری بین‌المللی با اولویت کشورهای اسلامی و کشورهای فارسی‌زبان؛ • اصلاح سازوکارها و قوانین استخدام، ارتقای محققان و تخصیص مشوق‌ها، بورس‌های تحصیلی، فرصت‌های مطالعاتی و پژوهانه‌ها برای افزایش همکاری‌های بین‌المللی محققان؛ • همکاری فعال با جهان اسلام و ایفای نقش پیشگامی برای تولید معرفت علمی مورد نیاز تمدن نوین اسلامی • برنامه‌ریزی به‌منظور کسب رتبه اول علم و فناوری در منطقه و جهان اسلام. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ دارای عزت نفس و هویت ملی و جهانی ✓ شناخت نظام‌های بین‌المللی ✓ مشارکت در اجتماع در سطح محلی، ملی و جهانی و در ابعاد گوناگون ✓ توانایی رفع تعارض و متعهد به صلح و مسالمت‌جویی ✓ توانایی انجام کار گروهی و برقراری ارتباط مؤثر ✓ مسئولیت‌پذیری در خصوص آینده جهان از ابعاد مختلف ✓ دارای نگرش جهانی و دموکراتیک ✓ آگاهی و توانایی به‌کارگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی ✓ دارای تفکر انتقادی، خلاقانه و عمل کردن مسئولانه در همه جنبه‌ها

اسناد قانونی منتخب و مرتبط برای تحلیل مفهوم شهروند جهانی در آموزش عالی		
نام یا شماره ماده قانونی	متن ماده قانون	ویژگی‌های شهروند جهانی
سیاست‌های کلی برنامه ششم توسعه		
سیاست علم و فناوری	<ul style="list-style-type: none"> • راهبرد توسعه تعاملات علمی بین‌المللی با کشورهای هدف در سایه • سیاست‌های توسعه همکاری‌های علمی و فنی با مؤسسات و مراکز بین‌المللی • توسعه هدفمند حضور بین‌المللی برای کسب کرسی‌های علمی بین‌المللی • نقش‌آفرینی و توسعه حضور بین‌المللی و کسب درآمد ارزی از فعالیت‌های حوزه علمی و فناوری • برای اجرایی شدن این سیاست‌ها راه‌کارهایی مانند اقدامات زیر در نظر گرفته شده است: • افزایش سهم ایران از اعتبارات پژوهشی نهادهای بین‌المللی و گسترش همکاری‌های پژوهشی با دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی خارج • راه‌اندازی کانون تفکر مطالعات علم و فناوری • رشد تعداد کرسی‌های بین‌المللی اشغال شده توسط دانشمندان ایرانی • گسترش دیپلماسی علمی و ارتباطات بین‌المللی • اعطای تسهیلات یک سفر در سال برای دانشمندان برجسته ملی و بین‌المللی 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ توانایی انجام کار گروهی و برقراری ارتباط مؤثر ✓ متعهد به برابری و عدالت اجتماعی ✓ توانایی رفع تعارض و متعهد به صلح و مسالمت‌جویی ✓ مشارکت در اجتماع در سطح محلی، ملی و جهانی و در ابعاد گوناگون ✓ آگاهی و احترام به ارزش‌ها، عقاید و حقوق دیگران ✓ شناخت نظام‌های بین‌المللی ✓ دارای نگرش جهانی و دموکراتیک ✓ آگاهی و توانایی به‌کارگیری فناوری‌های نوین اطلاعاتی

بحث و نتیجه‌گیری

همان‌طور که از نظر گذشت هدف پژوهش حاضر، مطالعه زمینه‌های تربیت شهروند جهانی در برنامه درسی دروس عمومی دانشگاهی ایران است. در ابتدا مبانی مشترک تعاریف شهروند جهانی در چهار مؤلفه هویت، حقوق، مشارکت و تکالیف بررسی و همچنین تحلیل محتوا کیفی در دو سطح اسناد قانونی و سرفصل‌های درس‌های

عمومی مرتبط با این بحث انجام شد. بر اساس یافته‌های مهم این پژوهش (سطح مطالب مرتبط با جهانی شدن از بعد کیفی، از درسی به درس دیگر از شدت و ضعف قابل توجهی برخوردار است. رویکرد موجود به تربیت شهروند جهانی در ایران تلفیقی از رویکردهای آموزش سیاسی، مدنی، انتقال فرهنگی و رویکرد نئو لیبرال است، نبود تمایز بین جهانی شدن و بین‌المللی شدن، مؤلفه‌های مانند عدالت، آزادی و امنیت، حقوق و روابط بین‌الملل که از جمله واژه‌های مبهم و بحث‌برانگیز و انتزاعی که از فردی به فرد دیگر تغییر می‌کند...) نتیجه می‌شود که:

۱- متن و محتوای نظام آموزشی فعلی کشور، در خصوص محتوای کتاب‌های درس‌های عمومی دارای وجوه و ابعاد مثبت زیادی بوده و در خیلی از زمینه‌ها و عرصه‌ها از کارایی و کارآمدی بسیاری از جمله در حوزه دانش و معارف عالی‌الهی و بشری؛ اخلاق و بینش اسلامی و انسانی برخوردار است که ثمرات و نتایج آن نیز ملموس بوده و مورد اذعان همگان است. اما با همه وجوه مثبتی که دارد، به نظر می‌رسد خروجی و برآیند کلی این متون نسبت به مقوله جهانی شدن و مؤلفه‌های بنیادین آن در حدی نیست که انتظارات جامعه را برآورده سازد.

۲- شکاف بین اسناد بالادستی، برنامه درسی و همین‌طور نهادهای آموزشی کشور در نسبت با نیازمندی کشور به سمت و سوی جهانی شدن، علت و ریشه در کاستی‌های نظام آموزشی و در دل آن در برنامه درسی موجود دارد.

۳- سیاست‌گذاری‌ها، مأموریت‌ها و جهت‌گیری‌ها طرح‌ها و برنامه‌های کلان اجتماعی، سیاسی و فرهنگی هر جامعه‌ای نیز مبتنی بر واقعیت‌ها نیازها، الزامات، اقتضائات و امکانات آن جامعه تدوین و ترسیم می‌شود؛ و تردیدی نیست که غفلت یا نادیده انگاشتن هر یک و یا بخشی از این عرصه‌های مهم می‌تواند ضربات و آسیب‌های جبران‌ناپذیری را تحمیل آن جامعه کند.

۴- از آنجا که جهانی شدن، زیرساخت بین‌المللی شدن است و این در اسناد بالادستی دیده نشده است. در نتیجه پیش‌نیازهای ورود به قلمرو بین‌المللی شدن بر مبنای اقدامات و مطالعات انجام شده را نیز می‌توان چنین برشمرد: افزایش کیفیت برنامه‌های آموزشی به‌گونه‌ای که دست کم، قابل رقابت در عرصه منطقه‌ای باشد،

تنوع بخشی^۱ به نهادهای آموزشی برای افزایش توان همگرایی ساختاری، لزوم برخورداری از انعطاف پذیری^۲ نظام ملی آموزش عالی.

پیشنهادها

با توجه به نتایج، مفروض‌ها و دیدگاه‌های مطرح شده می‌توان پیشنهادهای مختلفی را برای اصلاح وضعیت فعلی ارائه کرد.

- طراحی و تدوین الگوی برنامه درسی مبتنی بر شهروند جهانی بر اساس یافته‌های پژوهش کیفی همچون مقاله حاضر و آزمون آن در دامنه‌ای گسترده‌تر و با نمونه‌های بزرگ‌تر به منظور افزایش قابلیت تعمیم نتایج و اجرای پژوهش‌های ترکیبی که بتواند دلالت‌های سیاست‌گذاری بهتر و قابل تعمیم‌تری داشته باشد.

- طراحی چگونگی تربیت شهروند جهانی در دوره آموزش تربیت معلم و ضمن خدمت.

- پس از فراهم‌سازی بسترها و زیرساخت‌های لازم، برنامه یادگیری از آموزه‌های فرهنگ قومی، ملی، دانش سیاسی و بین‌المللی، مهارت‌های اقتصادی و صلاحیت‌های فردی-اجتماعی، با تأکید بر روش آموزش آنها در سرفصل‌های برنامه درسی آموزش عالی کشور منظور شود.

- از تصمیم‌گیری تمرکززدایی شود و گسترش ظرفیت‌سازی به سطوح استانی و محلی افزایش یابد.

- الهام گرفتن از رویکردهای نوآورانه و تجارب سایر کشورها در تربیت شهروند جهانی.

- تأکید بر آموزش بیشتر بعد اجتماعی تربیت شهروندی مانند الزام به رعایت قانون، راه‌های حفاظت از محیط زیست و روحیه خدمت‌رسانی به مردم.

- به مؤلفان و نویسندگان پیشنهاد می‌شود که با شناخت ویژگی‌های شهروند جهانی، کتاب‌ها را بازنگری و تعریف کنند.

¹.Diversification

².Felexibility

منابع

- آقاگل‌زاده، فردوس و داوری، حسین (۱۳۹۳). جهانی‌شدن و گسترش زبان انگلیسی (ضرورت و الزامات بهره‌گیری از رویکرد انتقادی در مواجهه با زبان انگلیسی در ایران. راهبرد فرهنگ، ۲۵، ۱۷۹ - ۲۰۳.
- آیین‌نامه واگذاری اختیارات برنامه‌ریزی درسی به دانشگاه‌ها (۱۳۷۹). وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ص ۱.
- افتخارزاده، سید فرهاد (۱۳۸۴). بررسی چارچوب تربیت شهروندی برای قرن ۲۱ شهروند آینده. تهران: انتشارات عابد.
- جاودانی، حمید (۱۳۹۲). دانشگاه‌ها و جهانی‌شدن (مفاهیم و رویکردها). تهران: انتشارات مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی.
- جاودانی، حمید (۱۳۸۷). بررسی الزامات جهانی‌شدن و چالش‌های اساسی پیش روی آموزش عالی، تحقیقات و فناوری. تهران: انتشارات مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی.
- حمدی، کریم و رزقی شیرسوار، هادی (۱۳۹۲). ارزیابی عملکرد دانشگاه‌ها در بهبود آموزش شهروندی در کلان‌شهرهای کشور، مدیریت فرهنگی، ۵ (۱۳)، ۶۰ - ۷۲.
- خاقانی‌زاده، مرتضی و فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۸۷). الگوهای برنامه درسی دانشگاهی، راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، ۱ (۲)، ۱۱-۱۹.
- شاه‌طالبی، بدری؛ قلی‌زاده، آذر و شریفی سعید (۱۳۸۹). تدوین مؤلفه‌های فرهنگ شهروندی در حیطه‌های هویت ملی و جهانی برای دانش‌آموزان دوره راهنمایی تحصیلی، فصلنامه رهیافتی نو در مدیریت آموزشی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت، ۱ (۳)، ۵۷ - ۷۴.
- طالب‌زاده نوبریان، محسن و فتحی واجارگاه، کوروش (۱۳۸۲). مباحث تخصصی برنامه‌ریزی درسی. تهران: انتشارات آبیژ.
- عارفی، محبوبه؛ قهرمانی، محمد و رضایی‌زاده، مرتضی (۱۳۸۸). ضرورت و راه‌کارهای بهبود برنامه درسی دروس عمومی دوره کارشناسی از دیدگاه دانشجویان و اعضای هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی. فصلنامه مطالعات برنامه درسی، ۳ (۱۰)، ۹۴-۱۲۹.
- فتحی واجارگاه، کوروش و علائی، غلامحسین (۱۳۸۹). تربیت شهروند جهانی، مجله پژوهشی، آموزشی اطلاع‌رسانی مدارس، ۸، ۸۸-۸۹.

فتحی واجارگاه، کوروش و واحد چوکده، سکینه (۱۳۸۵). شناسایی آسیب‌های تربیت شهروندی در برنامه درسی پنهان نظام آموزش متوسطه نظری از دیدگاه معلمان زن شهر تهران و ارائه راه‌کارهایی برای بهبود وضعیت آن، فصلنامه نوآوری‌های آموزشی، ۵ (۱۷)، ۹۳ - ۱۳۲.

قانون اهداف، وظایف و تشکیلات وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (۱۳۸۳). مجلس شورای اسلامی، ص ۱.

قورچیان، نادرقلی؛ آراسته، حمیدرضا و جعفری، پریش (۱۳۸۳). دایره‌المعارف آموزش عالی، جلد اول، تهران: بنیاد دانشنامه بزرگ فارسی.

کشاوری، یوسف (۱۳۹۰). جهانی‌شدن و ضرورت آموزش‌های شهروندی. فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۳ (۶)، ۱۷۹ - ۱۹۴.

گزارش ملی آموزش عالی ایران (۱۳۷۹). تهران: انتشارات مؤسسه پژوهش و برنامه‌ریزی آموزش عالی و انتشارات دهخدا.

- Brunner, J. J. (2002). Globalization and the future of education: Trends, challenges and Strategies, Meeting in Santiago, Chile. August 23-25.
- Dennis, R. Gordon (2014). Curriculum integration versus educating for global citizenship: A (Disciplinary) view from the international relations classroom, frontiers. *The Interdisciplinary Journal of Study Abroad*, xxiv (Fall), 59 - 72.
- Haddad Narafshan, M. & Yamini, M. (2011). Policy and nglish language teaching (ELT) in Iran. *Iranian EFL Journal*, 7 (5), 179-189.
- Kiani, G. R.; Mahdavi, B. & Gafar Samar, R. (2011). Towards a harmonized foreign language education program in Iran: National policies and English achievement. *Literacy Information and Computer Education Journal*, 2 (3), 461-469.
- Stoner. L.; Perry, L.; Wadsworth, D.; Stoner. K. R. & Tarrant, M. A. (2014). Global citizenship is key to securing global health. *The Role of Higher Education, Preventive Medicine*, 64, 126-128.
- Takkac, Mehmet & Selcuk Akdemir, Ahmet (2012). Training future members of the world with an understanding of Global Citizenship, *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 47, 881 - 885.